

Kaip mokam, taip šokam

DALIA CIDZIKAITĖ

Jau ketveri metai gyvenu Čikagoje ir, rodos, visus daugiau ar mažiau pažįstu (kaip lietuviai sako, bent iš matymo), bet kartas nuo karto vis dar esu nustebinama, lyg Kristupas Kolumbas atradinėdama naujus, negirdėtus vardus. Šis mano pasakojimas – apie Čikagos lietuvių tautinių šokių grupę „Lėtūnas“, susibūrusią 1975 metais Čikagoje. Tuo pačiu jis – ir apie lietuvių tautinių šokių šventių istoriją, nes „Lėtūno“ vadovė Nijolė Jasėnaitė-Pupienė lietuvių tautinių šokių šventėse dalyvauja nuo pat jų pradžios – 1957–ųjų metų.

Nijolė Jasėnaitė-Pupienė, prisimindama savo pirmąją pažintį su lietuvių tautinių šokių, pasakoja: „Šokti pradėjau labai labai seniai. Pirmą kartą tautinių šokių grupę suformavau Austrijoje, pabėgėlių stovykloje (mokytoja K. Marijošienė), o pirmasis pasirodymas scenoje įvyko dar pradžios mokyklos veikla, mokė „Dainavos“, „Neo-Lituanian“, „Suktinio“ šokėjus. Taip pat dirbo Čikagos Aukštesniojoje lietuvių tautinių šokių grupėje (čia Nijolė dirba ir dabar) ir Dariaus Girėno mokyklose. Tuo pat metu, tarp pirmosios ir antrosios šokių šventės, kuri įvyko 1963 m. Čikagoje, Nijolės, ir jos kartos senieji mokytojai: Jadvyga Matulaitienė, Genovaitės Breichmanienė, Kotryna Marijošienė, Bruno Šatas, Liudas Sagys ir kiti – pradėjo rengti savaitgalinius tautinių šokių mokytojų kursus, skirtus tautinių šokių mokytojams, kurie buvo jauni, niekada tokio darbo nedirbę, bet norėję tai daryti ir todėl į juos suvažiudavę net iš kitų Amerikos miestų. Tarp jų buvo ir Nijolė. Kursų tikslas buvo mokyti kaip mokyti tautinių šokių. Ir nors praktikos buvo daugiau nei teorijos (tai nebuvo Klaipėdos universiteto choreografijos kursai – juokauja „Lėtūno“ vadovė), jie suteikė daugiau pasitikėjimo, daugiau žinių. Vieniems tie kursai taip ir paliko kažkada lankytais kursais, bet tokiems, kaip Nijolė, tai tapo širdžiai artimu dalyku, kurie buvo svarbus žingsnis, toliau dirbant tautinių šokių mokytoja. Vis dėlto, sutinka ji, geriausia praktika yra darbas su savo grupe, nes tik tada pamatai, ką reikia daryti ir ko

Nijolė juokauja, kad žodis „pakvietimas“ čia mažai tinka. „Griebkim Nijolę, tegul ji būna mūsų mokytoja“, – tokiais žodžiais ji bando įsivaizduoti tuomet Urbanijoje studijavusių Tomo Remeikio, Vyto ir Šarūno Užgirių galvose gimusių mintį suburti lietuvių tautinių šokių grupę. Vieną dieną jie jai taip ir pasakė: „Nijolė, tu būsi mūsų mokytoja“, ir Nijolė, atsakiusi,

si, kad šokių mokytoja niekada nėra buvusi. Tačiau jų tas atsakymas neišgąsdino – „Tai dar bus!“.

Taip 1956 m. susikūrė studentų šokių grupė „Vaivorykštė“. Nijolė prisimena, kad šokių buvo visokių: niekada nešokių ir šiek tiek jau ragavusių šokių, bet svarbiausia – visi buvo labai energingi ir norintys šokti. Todėl po metų „Vaivorykštė“ jau dalyvavo pirmojoje lietuvių tautinių šokių šventėje, kuri įvyko 1957 m. Čikagoje. Šventė turėjo tokią didelį pasisekimą ir taip paveikė tiek joje šokiusius šokėjus, tiek žiūrovus, kad po jos ne tik Čikagoje, bet ir visoje Amerikoje lyg grybai po lietaus pradėjo dygti naujos lietuvių tautinių šokių grupės.

Baigusi universitetą, Nijolė sugrįžo į Čikagą, kur išitraukė i šeštadienines mokyklos veiklą, mokė „Dainavos“, „Neo-Lituanian“, „Suktinio“ šokėjus. Taip pat dirbo Čikagos Aukštesniojoje lietuvių tautinių šokių grupėje (čia Nijolė dirba ir dabar) ir Dariaus Girėno mokyklose. Tuo pat metu, tarp pirmosios ir antrosios šokių šventės, kuri įvyko 1963 m. Čikagoje, Nijolės, ir jos kartos senieji mokytojai: Jadvyga Matulaitienė, Genovaitės Breichmanienė, Kotryna Marijošienė, Bruno Šatas, Liudas Sagys ir kiti – pradėjo rengti savaitgalinius tautinių šokių mokytojų kursus, skirtus tautinių šokių mokytojams, kurie buvo jauni, niekada tokio darbo nedirbę, bet norėję tai daryti ir todėl į juos suvažiudavę net iš kitų Amerikos miestų. Tarp jų buvo ir Nijolė. Kursų tikslas buvo mokyti kaip mokyti tautinių šokių. Ir nors praktikos buvo daugiau nei teorijos (tai nebuvo Klaipėdos universiteto choreografijos kursai – juokauja „Lėtūno“ vadovė), jie suteikė daugiau pasitikėjimo, daugiau žinių. Vieniems tie kursai taip ir paliko kažkada lankytais kursais, bet tokiems, kaip Nijolė, tai tapo širdžiai artimu dalyku, kurie buvo svarbus žingsnis, toliau dirbant tautinių šokių mokytoja. Vis dėlto, sutinka ji, geriausia praktika yra darbas su savo grupe, nes tik tada pamatai, ką reikia daryti ir ko

Nijolė juokauja, kad žodis „pakvietimas“ čia mažai tinka. „Griebkim Nijolę, tegul ji būna mūsų mokytoja“, – tokiais žodžiais ji bando įsivaizduoti tuomet Urbanijoje studijavusių Tomo Remeikio, Vyto ir Šarūno Užgirių galvose gimusių mintį suburti lietuvių tautinių šokių grupę. Vieną dieną jie jai taip ir pasakė: „Nijolė, tu būsi mūsų mokytoja“, ir Nijolė, atsakiusi,

si, kad šokių mokytoja niekada nėra buvusi. Tačiau jų tas atsakymas neišgąsdino – „Tai dar bus!“.

Po to vyko dar dvi šventės Čikagoje: 1968 m. trečioji, 1972 m. ketvirtoji. Pirmą kartą „Lėtūnas“ pasirodė V Lietuvos tautinių šokių šventėje, įvykusioje 1976 m. Čikagoje, bet susikūrė ši grupė 1975 m. Pasak Nijolės, kažkam užsiminus apie vyresnio amžiaus žmonių tautinių šokių grupės idėją, ji emėsi šią idėją įgyvendinti. I vadinąją veteranų grupę rinkosi visi, kuriems ši mintis pasirodė įdomi. Repeticijos vyko jaunimo centro salėje.

„Lėtūno“ vardo atsiradimo istorija yra kur kas sunkiau įmenama, nei kas nors gali pagalvoti. Šis vardas atsirado iš šokio, pavadinimu „Lėtūnas“, kurį tada dar tik būsimasis „Lėtūnas“ turėjo išmokyti šokti. Tik besimokant šokio, kažkam į galvą atėjo mintis, kad tai galėtų būti puikus pavadinimas vyresniojo amžiaus žmonių šokių grupei. „Lėtūno“ šokių sudėtis, laikui bėgant, šiek tiek keitėsi, bet visada susidarydavo du rateliai. Iš pirmųjų „Lėtūno“ šokių, tebeskandantį ir dabar, Nijolė pamini Audronę ir Arvydą Tamulius, Viktorą ir Rūtą Jautokus, Genę ir Rimą Rinkus, Rimą Dirvonį ir Ireną Valaitienę.

Tad oficialus „Lėtūno“ pasirodymas, savotiškas grupės „krikštas“ įvyko per V šokių šventę. Ši šventė svarbi ne tik kaip pirmoji „Lėtūno“ šventė, bet ir dar dėl kelių priežasčių. Po V šventės visos tolesnės šventės jau vyko kas ketverius metus, nes, pasak Nijolės, supratome, kad ketveri metai puikiai atitinka šokių amžiaus grupes: vaikai atėjus šokti i pradžios mokyklą, po ketverių metų jis jau būna gimnazistas, dar po ketverių visi gimnazistai tampa studentais. Be to, šios šventės metu dalyvavo apie aštuonios ar dešimt veteranų šokių grupių, anot Nijolės, tam tikra šventės naujovė, tačiau tuo metu dar nežinota, ar ji prigis, ar ne. Bet po ketverių metų, jau VI šventėje (jos programos vadovė pirmą kartą buvo Nijolė), visa šokių salė buvo pilna vyresniojo

amžiaus žmonių ratelių – prisimena „Lėtūno“ vadovė.

Nijolė džiaugiasi, kad šių metų XII Lietuvos tautinių šokių šventės, įvyksiančios liepos 3 d. Allstate Arena (Rosemont, IL), organizacinį branduolį sudaro „Lėtūno“ nariai. Šventės organizacinio komiteto pirmininkė yra Audronė Tamulienė, Marytė Meškauskaitė – komiteto vicepirmininkė – atsakinga už šventės atidarymą mieste; Arvydas Tamulis redaguoja šių metų šokių šventės leidinį, rūpinasi šventei skirtais lankstinukais, plakatais; Vida Remienė organizuoja šventės metu įvyksiančią tautodailės parodą; Laima ir Donatas Vasiliauskai atsakingi už dviejų mugių suorganizavimą. Kiti „Lėtūno“ nariai: Dalia ir Jurgis Anyšai, Rugilė Šlapkauskienė, Genė Rimkienė, Vytautas Karaitis padeda su kitais šventės rūpesčiais.

Nijolė, paklausta apie sunku-

mus ir džiaugsmus, vadovaujant „Lėtūnui“ ir kitoms tautinių šokių grupėms, atsakė, kad jai šokis visų pirma yra ne darbas, bet džiaugsmas, širdžiai artimas dalykas. „Aš tai darau, nes mėgstu. Jeigu pasižadai, kad „Lėtūnas“ arba kuri nors kita mano vadovaujama grupė šoks kokioje nors šventėje, aš ten turiu būti visą laiką. Negaliu neatvažiuoti i repeticiją, negaliu jos praleisti, nes be manęs nebus repeticijos. Man labai patinka žmonės ir kai aš matau, kaip jie sunkiai prakaituoja, jaudinasi per repeticijas, bando prisiminti praėjusią savaitę išmokus žingsnius, tada mane aplanko džiaugsmas, tada man malonu. Malonu, kad jie stengiasi“.

Na, o patys „Lėtūno“ šokėjai nestokodami humoro jausmo ir pašaipos sau, su pasididžiuoimu dėvi marškinėlius su užrašu: Lėtūnas – kaip mokam, taip šokam.

Skelbia ir kviečia i būrį

LAIMA KRIVICKIENĖ

Lietuviai laukia tautinių šokių šventės. Prabėgo metai, kai šventės ruošos komiteto nariai, vadovaujami Audronės Tamulienės, išsiųsios dirba. Nuo širdžiai i talką stojo išradinigi savanoriai, prasiplėtė artėjančios šventės erdvė ir renginiai, artimi lietuvių širdžiai, prasiėdė jau birželio pabaigoje. Čikagos miesto širdyje, Daley Plaza (Washington g., – tarp Dearborn ir Clark, prie Picasso skulptūros), birželio 30 d. dalyvausiant Lietuvos Respublikos, Čikagos miesto atstovams, šventės dalyviams ir svečiams, taip sakant mums visiems, įvyks iškilmingas XII Lietuvos tautinių šokių šventės atidarymas. Čia šoks lietuvių tautinių šokių grupės, veiks mugė, tautodailės darbų paroda.

Koks būtų lietuvių gyvenimas be šokio, muzikos? Tik užgros muzikantai polką, valsą ar „Kalvelį“, kojos pačios kyla, neša, o ką jau bekalbėti apie tuos, kurie visą laiką laisvą, kiek jo bebūtų, ir net nebūtų, pralei-

džia šokių būryje, mokydamiesi naujus žingsnius, naujas figūras, kompozicijas ar tiesiog trumpam sustoję pailsėti, draugauti. Gal dailininkas Viktoras Paulauskas, tik prieš trejus metus Amerikon atsivežęs šeimą, pakviestas sukurti šventės ženklą, maloniai sutiko, nesenu prisiminimų vedamas. Jau i pirmuosius šventės ruošos komiteto pasitarimus susirinkę pritarė V. Paulausko pasiūlymui – jo projektas išryškino šokių šventės nuotaiką: šokių pora laisvam šokio judesys.

Nenukrypdamas nuo pageidaujamo, jau tradicija tapusio

Nijolė Jasėnaitė-Pupienė, Tautinių šokių instituto pirmininkė.

apskritimo, jame ratu įrašęs tekstą, visą ženklo erdvę užpildė išraiškingu dviejų šokių silueta. Toldamas nuo natūralaus figūrų vaizdavimo, taiklia linija artėjo prie abstrakčios išraiškos, atsakydamas daugumos smulkių detalių, apibendrinę kompoziciją, pajungė tiksliai temos išsakymui. Ši ženklą jau senokai turėjo pastebėti lietuviškos spaudos skaitytojai.

Dailininkas dizaineris Viktoras Paulauskas, baigęs studijas Lietuvos dailės akademijoje, dirbo Motorola firmoje dailininku, dabar – laisvas menininkas, dirbantis reklamos srityje ir džiaugiasi, kad lietuvių vasaros švenčių ruošėjai jau įsuko i veiklos verpetą – sukūręs XII Lietuvos tautinių šokių šventės ženklą, plakata, pasidarbavo ir Joninių labui, o su žmona Daina bei vaikučiais Dominyka ir Pauliumi būtinai dalyvaus šventiniuose renginiuose.

Lietuvių tautinis šokis, daina – kūrybinės minties vaisiai, žmogaus nenumaldomas poreikis grožio formomis išreikšti save, panirti i savo tautos dvasinį pradą, išlaikyti, išsaugoti ir perduoti ateičiai. Įspūdinga raiška prasiveržia šokio judesys ir XII Lietuvos tautinių šokių šventės renginius skelbiančiuose plakatuose. Pavasarį i darbą įsijungė dar vienas šaunus talkininkas – Donatas Kavaliauskas, gerai žinomas ameri-

kietų tarpe, naudodamas silikografijos techniką, išspausdino ryškias šventės plakatus.

„Kas gali pamiršti nakties laužo ugnį, vėją, kedenantį šokėjos rubą, skambančią muziką, svaiginančią šventės, pasakišką nuotaiką“, – taip savo mintyse pamatė Viktoras, taip jo mintis perteikė Donatas. Dabar lietuvių mėgstamose, pačiose svarbiausiose ir lankomose vietose akį i dėmesį patraukia dangaus erdvėje pasisklidusios, besisukančios žaislingos šokių poros, lengvos lyg vėjo gūsis, netekusios tikslios apybraižos, nekartojančios detalių, lyg atspindėliai tos pirmosios pagrindinės poros, gražiai išraiškusios mūsų atmintyje. Gerai pažvelgę, įsidėmėsimė ir puošnią karūną, vainikuojančią šokių silueta, i dviejų rankų susijungimą, užtvirtinantį, lyg iš medinės mūsų architektūros iškomponavusį stogo kraigo dekoratyvų motyvą, vainikuotą saulės riedančiu ratu. Taip susibėga, susilieja i vieną vietą, viename lengvame ženkle viena įspūdingiausių mūsų tautos kultūros apraiškų, ir skelbia, kviečia visus i būrį – kviečia i tradiciją, pamėgtąją lietuvių šventę – XII šiame žemyne, kurios pradžia 2004 m. liepos 3 d. popiet, paskelbus fanfarų garsai Allstate arenoje (6920 N. Mannheim Rr., Rosemont, IL).

Šventės ruošėjai primena, kad bilietus galima įsigyti „Lietuvėlėje“, – 5741 Harlem, Chicago; Lemonte, Pasaulio lietuvių centre, sekmadieniais „Seklyčioje“ 2711 W. 71 st. g., Chicago. Bilietus galima užsisakyti ir paštu. Žvelkite internete adresu: <http://www.javlb.org/ssvente04>

TURINYS

Artėjant XII Lietuvos tautinių šokių šventei.

Pabaltijo universiteto atminimo lentos: iš Vokietijos barakų i Vilniaus baroką ir VDU.

Dešimt metų be Stasio Lozoraičio. Dvi parodos genocido temomis.

„Poezijos pavasaris“ užbaigiant. VDU laikraščio dešimtmetis.

Daug rankų didelę darbo našta pakelia, o, ruošiant tautinių šokių šventę, našta yra tikrai nemaža, bet ir darbo rankų nestinga. Nuotraukoje – XII Lietuvos tautinių šokių šventės ruošos komitetas.

Dalis Tautinių šokių šventės rengimo komiteto narių. Sėdi iš kairės: vicepirm., šventės atidarymo pagrindinė organizatorė Marytė Meškauskaitė, šventės meno vadovė Rasa Poskočimienė, šventės komiteto vadovė Audronė Tamulienė; stovi: komiteto sekretorė Rugilė Šlapkauskienė, Gediminas Damašius, susipažinimo vakaro pagrindinis organizatorius Jonas Gražys, pagrindinė pokylių organizatorė Daina Dumbrienė.

Pabaltijo universiteto atminimui

LIBERTAS KLIMKA

Gegužės 25–27 d. Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje, Vilniaus ir Vytauto Didžiojo universitetų bibliotekose prištirtintos atminimo lentos apie 1945–1949 m. Vokietijoje, Hamburge ir Pinneberge veikusį Pabaltijo universitetą. Tuo pasirūpino šio universiteto auklėtiniai, susibūrę Čikagoje į aliumų grupelę, vadinamą Dešimtuku. Lentose pavaizduotas Pabaltijo universiteto ženklas — žinias simbolizuojantis deglas, apjuostas trijų Baltijos šalių vėliavomis, bei visų aštuonių fakultetų ženklai. Yra ir tekstas, pasakojantis apie šio išskirtinio kultūros reikšninio istoriją. Lentas iš JAV atvežė Pranas Jukus; atidengimo iškilmėse be jo dar dalyvavo du Pabaltijo universiteto auklėtiniai: prof. Vytautas Černius ir inž. Leonas Maskaliūnas. Iškilmingiems aktams vadovavo universitetų rektoriai prof. B. Juodka ir prof. V. Kaminskas.

Deja, iki šiol labai mažai kalbėta ir rašyta apie tokį išskirtinį faktą mūsų tautos kultūros istorijoje — išeivijos universitetą. Pirmieji pokario metai subombarduotoje, nusiaubtoje, badaujančioje Vokietijoje. Ir negirdėtas įvykis Europos švietimo istorijoje: 1946 m. kovo 14 dieną Hamburge pradėjo veikti universitetas, kurį įkūrė karo pabėgėliai iš trijų Baltijos šalių — Estijos, Latvijos ir Lietuvos. Kokios dvasios stiprybės reikėjo, kad po tokių sukrėtimų pavyktų susikaupti aukštojo mokslo siekiams! Juk universitetas buvo kuriamas toli nuo tėvynės, praėjus taip nedaug laiko nuo karo siaubų pabaigos. Ir dar: juk tikėta, kad pabėgėliai dalia laikina, kad labai greitai pasaulio tautų bendrijos pastangomis Baltijos šalys atgausiančios laisvę. Tarsi metant iššūkį visoms nepalankioms aplinkybėms, siekta įrodyti mūsų nedidelių Baltijos tautų kultūrinį gyvybingumą ir lygiateisiškumą Europoje. Pabaltijo universiteto, kaip savąją Alma mater vadina buvusieji jo profesoriai ir auklėtiniai, kūrimo istorijoje pasireiškė tauriausi tautiniai bruožai. Pabėgėlių stovyklose buvo daug išsilavinusių, patriotiškai nusiteikusių žmonių, — Baltijos tautų inteligentai neužmiršo, kad sovietų represijos 1941 m. pirmiausia buvo nukreiptos prieš šviesuomenę. Bendra nelaimė suartino lietuvius, latvius ir estus; o gal kartu ir apgailestavimas, kad to bendrumo pritrūko artėjančios agresijos akivaizdoje...

1945 m. lapkričio 18 dieną buvo kreiptasi į anglų okupacinės zonos administraciją pranešant, kad pabėgėlių stovyklose yra 1,329 abiturientai ir studentai bei 168 profesoriai ir dėstytojai, norintys organizuoti aukštojo mokslo studijas. Dar tais pat metais buvo gautas teigiamas Britanijos užsienio reikalų ministerijos atsakymas. Ir iš karto imtasi paruošiamųjų darbų: reikėjo surasti ir parengti patalpas paskaitoms, laboratorijoms, studentams bei profesoriams apgyvendinti. O dar rūpestiai dėl vadovėlių, mokomosios medžiagos, laboratorijų įrangos... 1946–ųjų metų sausio 8–9 dienomis Hamburge buvo sukviesta steigiamoji konferencija, kurios metu priimtas universiteto statusas. Pagal jį numatyta, kad universiteto vadovybė sudaroma lygus atstovavimo pagrindais, iš visų trijų tautybių renkant po rektorių, o

komiteto pirmininkas, vadinas prezidentu arba Rector magnificus, keičiamas pamečiui. Lygiai ir fakultetų valdžia: jei dekanu išrenkamas, pavyzdžiui, lietuvis, tai prodekanais būtinai — latvis ir estas. Konferencijoje dalyvavę profesoriai lietuviai buvo iš Kauno Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universitetų, Dotnuvos žemės ūkio akademijos. Laikinosios administracijos komiteto pirmininku buvo išrinktas latvių profesorius Fricis Gulbis, rektorais profesoriai Ernestas Julius Opikas, Edgaras Dunsdorfas ir Vladas Stanka. Rektoratas įsikūrė Hamburgo Deutscher Ring rūmuose, o paskaitos vyko apgriautose istorijos muziejaus patalpose. Studentai ir dėstytojai gyveno karo metų darbininkų stovyklos „Zoo“ mediniuose barakuose. 1947 m. pradžioje universitetas buvo perkeltas į netolimą Pinnebergą ir įkurdintas buvusiose Eggersstedto kareivinėse. Čia sąlygos plėtoti akademinę veiklą buvo geresnės, tarsi uždarame universitetiniame miestelyje.

Pabaltijo universitetą sudarė net aštuoni fakultetai: Filosofijos ir filologijos, Ekonomikos ir teisės, Žemės ūkio, Matematikos ir gamtos mokslų, Chemijos, Mechanikos, Architektūros ir inžinerijos, Medicinos. Universitetas kažkokiais stebuklais sugebėjo įsirengti fizikos, geologijos, botanikos ir zoologijos kabinetus, chemijos ir mašinų tyrimo laboratorijas, mechanines dirbtuves. Dalis įrangos buvo atgauta iš vokiečių išvežto VDU turto. Medikai turėjo anatomikumą, stomatologijos polikliniką ir protezavimo technikos laboratoriją. Netgi mokslo darbų periodinį leidinį „Contributions of the Baltic University“ sugebėta leisti. Nors viskas tai nešildomose patalpose, su labai kuklia valdžios parama, gyvenant pusbadžiu...

Bendrieji dalykai Pabaltijo universitete buvo dėstomi vokiečių kalba, tačiau lietuvių literatūros istorija, lietuvių kalbotyra, bibliotekininkystė, Lietuvos proistorė, istorija ir tautotyra — lietuviškai. Kalbotyrą dėstė puikus specialistas, 1947 metais pradėjęs rengti lietuvių etimologinį žodyną, Hamburgo universiteto profesorius Ernestas Fraenkelis, beje, vienintelis svetimtautis Pabaltijo universitete. Iš lietuvių profesorius rektorais yra buvę išrinkti V. Stanka, V. Manelis, J. Puzinas, F. Binkasys; dekanais — J. Puzinas ir V. Maciūnas (Filosofijos ir filologijos f.). V. Manelis, B. Povilaitis ir J. Vengris (Žemės ūkio f.), S. Kairys (Chemijos f.), J. Čiurlys (Architektūros ir inžinerijos f.). Profesorius Vladas Stanka 1948–1949 mokslo metais buvo ir universiteto prezidentas. Ryškų pėdsaką Pabaltijo universiteto veikloje, nors ir neužėmė administracinių postų, paliko profesoriai broliai Mykolas, Vaclovas ir Viktoras Biržiškos. Prof. M. Biržiška, buvęs Kauno ir Vilniaus universitetų rektorius, 1946 m. kovo 7 dieną perskaitė inauguracinę Pabaltijo universiteto paskaitą. Joje nuskambėjo tapusi lakiąja frazė „Iš Vilniaus baroko į Vokietijos barakus...“ Profesorių Biržiškų giminei, Viekšnių miesteliui pabaltijietčiai yra padovanoję gražią atminimo lentą, pažymintią universiteto 50 metų sukaktį.

Pabaltijo universitete iš viso mokėsi 2,006 studentai; jų pusė

Pabaltijo universiteto įamžinimo atminimo lentos pristatymas š.m. gegužės 27 d. Vilniaus universitete. Iš kairės: Pranas Jukus, Vilniaus universiteto bibliotekos dir. Birutė Butkevičienė, prof. Benediktas Juodka ir Leonas Maskaliūnas.

Akimirka iš Pabaltijo universiteto paminėjimo M. Mažvydo bibliotekoje Vilniuje. Iš kairės — Draugo bendradarbė žurn. Audronė Škiudaitė, sėdi (pirmoji) dail. Magdalena B. Stankūnė ir kt.

Jono Česnavičiaus nuotrauka.

buvo latviai, 35 procentus sudarė lietuviai, likusieji — estai. Aukštąsias studijas čia baigė 75 žmonės, iš jų 52 — bakalauro laipsniu. Išeitą Pinneberge mokslą pripažindavo kiti Vakarų universitetai. Vienas iš lietuvių — medikas F. Binkasys — šiame universitete įgijo ir mokslų daktaro laipsnį.

Gyvas buvo ir studentiškas gyvenimas: vykdavo iškilių Baltijos valstybių datų minėjimai,

koncertai, sporto varžybos. Studentai turėjo savo atstovybę, leido laikraštėlį „Scientiae et Artibus“. Latviai atgaivino studentiško korporacijų tradiciją, lietuviai mieliai būrėsi į ateitininkus, šviesininkus ir skautus.

Deja, Pabaltijo universiteto kelias buvo neilgas — iš viso devyni semestrai, iki 1949 metų rugsėjo 24-sios. Entuziastingai pradėtas darbas netruko paklikti į politikos skersvėjus. Kei-

Pabaltijo universiteto atminimo lentos pristatymas Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje 2004 m. gegužės 26 d. Kalba Silvija Vėlavienė, Informacijos centro Lituanistikos skyriaus vedėja, šalia — lentos pristatymą vedęs buvęs PU auklėtinis Pranas Jukus.

čiantis sąjungininkų nuostatoms Baltijos šalių okupacijos fakto atžvilgiu, imta slopinti ir universiteto veiklą. UNRRA (Jungtinių tautų pagalbos ir repatriacijos agentūra) valdininkai pirmiausia pakeitė universiteto pavadinimą. Jis buvo pervadintas į „Baltijos studijų centrą“, vėliau — į „Perkeltųjų asmenų studijų centrą“. 1949 metų rugsėjyje tolesnė veikla

tapo nebeįmanoma. Turėta vilčių aukštąją mokyklą atgaivinti JAV, į kur jau buvo prasidėjusi masinė lietuvių pabėgėlių emigracija. Mokslinį darbą Vokietijoje toliau plėtojo 1949 m. kovo mėnesį įkurtas Baltų institutas, kurio pirmuoju pirmininku buvo išrinktas profesorius V. Stanka.

Buvusieji Pabaltijo universiteto auklėtiniai, kasmet Čika-

goje kovo mėnesį susirinkdami į savosios Alma mater paminėjimą, tų sunkių ir alkanų metų studijas prisimena kaip šviesiausią jaunystės dieną. Šis universitetas pratęsė emigracijoje Baltijos šalių aukštųjų mokyklų laisvos dvasios tradicijas, buvo puikus trijų bendro istorinio likimo tautų bendradarbiavimo pavyzdys ir gairės ateitai.

Iš Vokietijos barakų į Vilniaus baroką

AUDRONĖ ŠKIUDAITĖ

Gegužės 26 d. Vilniuje, Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje, Informacijos centro Lituanistikos skyriaus vedėja, buvęs PU auklėtinis Pranas Jukus, leido atidengti atminimo lentą, skirtą Pabaltijo universitetui, 1946–1949 m. veikusiam Vokietijoje — pradžioje Hamburge, vėliau Pinneberge. Atminimo lentos atidengimo sumanytojai — M. Mažvydo biblioteka ir universiteto auklėtiniai. Tomis dienomis atminimo lentos atidengtos ir Kaune, Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekoje bei Vilniaus u-tė.

Į gausų būrį svečių iš Lietuvos ir išeivijos kreipėsi M. Mažvydo bibliotekos Informacijos centro vadovė Silvija Vėlavienė, džiaugdamasi šiuo reikšmingu įvykiu. „Priimti šią Pabaltijo universiteto atminimo lentą yra garbė, — sakė kalbėtoja. — Kodėl būtent čia M. Mažvydo bibliotekoje, atidengta ši lenta? Lituanistikos skaitykla, kurioje jūs esate, yra ta vieta, kuri kaupia už Lietuvos ribų išleistus spaudinius. Ir būtent čia, o ne kur kitur, lentynose stovi Pabaltijo universiteto buvusių profesorių Biržiškų, Prano Čepeno, Jono Puzino ir kt.

darbai, taip pat ir Hamburgo — Pinneburgo universiteto auklėtinių rašyti ir spausdinti darbai. Manau, kad tas atminties ženklas dar kartą rodo lietuvių sugebėjimą sunkiausiomis sąlygomis ieškoti išeitį. 1946 m., — jūs pamenate, koks tai buvo laikas, kurti universitetą, suturti jaunus žmones mokslui, rasti vietą susibūrusiems profesoriams — tai didžiulis kultūrinis įvykis, kuris davė puikius rezultatus. Mes čia eksponuojame nedaug metų veikusio universiteto istorijai svarbius leidinius. Viena knygelė gal jums mažiau žinoma: *Kas yra kas Baltijos universitete* su visų profesorių ir auklėtinių pavardėmis; taip pat gal jums mažiau žinomas leidinys, išleistas Latvijoje, nes ir latviai bei estai nepaprastai vertina šį universitetą.“

Po to žodį tarė vienas iš šios lentos atidengimo iniciatorių ir atminimo lentos architektas Pranas Jukus. Jis pristatė kitus iškilmėse dalyvavusius šios iniciatyvos autorius — Vytautą Černių ir Algirdą Žemaitį, bei pasidžiaugė, kad prie atminimo lentos prisidėjo visi, 48 likę gyvi (iš viso studijavo apie 500), Pabaltijo universiteto auklėtiniai. Jis papasakojo, kad dvi-

jų metalinių atminimo lentų (Vilniaus universiteto ir M. Mažvydo bibliotekos) autorius yra dr. Romualdas Povilaitis iš Lemonto, IL, o Kauno bibliotekos — dailininkė Gražina Kuprevičienė, sukūrusi atminimo lentą iš odos.

Savo kalbą Pranas Jukus, prisistatydamas Pabaltijo universiteto studentų delegatą, pradėjo buvusio Vilniaus universiteto rektorius prof. Mykolas Biržiška 1946 m., atidarydamas Pabaltijo universitetą, pasakytas žodžiais: „Iš Vilniaus baroką į Hamburgo barakus — tai Pabaltijo universitetas Vokietijoje“.

Šiandien universitetas grįžta į Vilniaus baroką, — sakė P. Jukus. — Jis grįžta kaip simbolis — su meile ir pagarba mūsų universiteto profesoriams, kurie su pasižentimu kūrė ir dirbo Pabaltijo universitete savo krašto ir jaunimo gerovei. Jie tikėjo sugrįžimo diena, bet, gaila, patys jau nebegrįžo. Neseniai palaikydome garbingą profesorių Mecislovą Mackevičių.

Kūrimosi dienomis Pabaltijo universitetas buvo ne tik neturtingiausias pasaulyje, bet dar tikrąjį kovoti ir už Pabaltijo universiteto vardą bei egzistenciją. Per visus trejus su puse

metų išliko tikras trijų Pabaltijo tautų universitetas ir mokslo lygiu neatsilikio nuo prabangių Vakarų universitetų.

Baltic University formaliai buvo įkurtas 1946 m. kovo 16 d. Hamburge, Vakarų Vokietijoje, po Antrojo pasaulinio karo. Jį steigė nuo sovietų okupacijos pasitraukę estų, latvių ir lietuvių profesoriai. Kadangi visų karo pabėgėlių globa ir politinė padėtis priklausė nuo sąlygų darytojų valdžios, tad ir bendras vardas buvo duotas angliskas: Baltic University, tačiau kiekviena tautybė vadino jį sava kalba: Baltijos Universitete — latviškai, Balti Ulikool — estiskai, o lietuviai profesoriai — kalbininkai jį pavadino Pabaltijo universitetu, — kalbėjo P. Jukus, papasakojęs apie šimtą tūkstančių pabaltiečių pabėgėlių gyvenimo sunkumus ir jų veržimąsi į šviesą, į mokslą.

„Steigti universitetą buvo keletas projektų. Pirmieji drąsiau psirėškė latviai. Britų okupuotoje zonoje (šiaurinėje Vakarų Vokietijoje) jų buvo daugiau. Iš tikrųjų idėja buvo atkurti Rygos universitetą, bet po ilgų diskusijų buvo prieita praktiškesnės nuomonės — kurti pabaltiečių aukštąją mokyklą. Pabaltijo universiteto, kūrimas ir

egzistavimas trijų tautų solidarumo ženklas: nepasiduoti brutalioms likimo sąlygoms, išlaikyti savo tapatybę ir siekti kraštui laisvės. Šis universitetas suteikė galimybę ir sąlygas jaunimui studijuoti, mokymo personalas galėjo tęsti savo mokslinį darbą ir tyrinėjimus, skaityti paskaitas.

Prisimenant Pabaltijo universiteto nuopelnus, pirmiausia turėtų būti aukštai įvertinta jo kūrėjų idėja ir įgyvendinimo kaina. Daugelis profesorių bei dėstytojų paliko savo tarnybas gaunamas algas ir papildomas „normas“ pabėgėlių stovyklose. Kai kurie ištisus semestrus negaudavo algų ir atsisakydavo viliojančių pasiūlymų dirbti gerai apmokamą darbą mokslo ir tyrimo institucijose užsienyje. Jie pasižventė savo tautiečiams.

Pabaltijo universiteto gyvavimo metais, per 9 semestrus, profesoriai ir dėstytojai sugebėjo pateikti apie 60 tūkst. paskaitų; rotatoriumi ir fotografavimo būdu padauginta apie 80 paskaitų komplektų bei mokslinių knygų, profesorius moksliniai darbai buvo talpinami „Contributions of the Baltic University“ leidinyje ir siunčiami 250–čiai universitetų. Nukelta į 3 psl.

Lietuvos ambasadorius ir Vilties prezidentas Stasys Lozoraitis su žmona Daniela.

Broniaus Čikoto nuotr.

Dešimt metų be Stasio Lozoraičio

VIKTORAS NAKAS

Laiko tėkmė daro savo — ryškūs prisiminimai nublanks, tai, kas vienu metu atrodė akivaizdu, jau nebėra taip aišku, nauji išpūdziai iš atminties išgrūda kai kuriuos senesnius. Užtat, atkreipiant dėmesį į asmenį, kuris prieš 10 metų mirė, idomu patikrinti: ar tą žmogų gerai prisimenam, ar prisiminimai liko neišdile, ar laiko tėkmė pakeitė tą nuomonę, apie jį, kuri buvo suformuota, jam esant gyvam? Šiuo atveju, klausimai yra susiję su a. a. Stasiu Lozoraičiu, jaunesniu, kuris su šiuo pasauliu atsiskyrė 1994 m. birželio 13 d.

Kiekvienas, Lozoraitį pažinęs, ar apie jį žinojęs, kai jis buvo gyvas, į tuos klausimus savaip atsakys. Galiu tikėtis už save kalbėti. Su juo man teko aktyviai bendradarbiauti nuo 1987 iki 1991 m. pabaigos; po to pusantrų metų buvau jo tarnautojas Lietuvos ambasadoje Vašingtone. Mano itin teigiamas apie jį išpūdis nė kiek neišdilo. Sekmadieniais Miščių metu, prisimindamas mirusių, dažnai apie jį pagalvoju, net nesistengdamas. Pravažiuojant Lietuvos ambasadą Vašingtone, jis pirmąją mano mintyse, nors po jo išėjimo ten šeiminkauja jau trečiasis ambasadorius.

Ką apie jį prisimenu? Asmenybę. Žmogų su švelnia šypsena, kurio atvirumas, dvasinė nepriklausomybė ir pomėgis dialogui kitus užverbuodavo. Kietą, principingą idealistą, kuriam naivumas buvo tiek pat svetimas, kiek cinizmas. Diplomata, visas savo jėgas paskyrusį trims siekiams: Lietuvos nepriklausomybės atstatymui, valstybingumo išsaugojimui ir šalies demokratinės santvarkos įtvirtinimui. Neveltui jis užsitarnavo titulą „Vilties prezidentas“.

Ko gero, daug kas iš jaunesnės kartos Lietuvoje, jeigu ji iš vis prisimena, tepažįsta Lozoraitį kaip „vilties“ kandidatą 1993 metų rinkimuose į prezidentus, kuomet jis rungėsi su Algirdu Brazausku, siūlydamas tautai ryžtingais žingsniais atsipalaidoti nuo tarybinės praeities. Daug kas nežino, ar neprisimena, kad Lozoraitis

50 metų laikotarpiu ta „viltis“ gyveno ir savo profesiniu gyvenimu kitiems ją skiepijo.

Lozoraitis gimė 1924 m. rugpjūčio 2 d. Berlyne, diplomato šeimoje. Jo tėvas, irgi Stasys, buvo itin įtakingas ir vienu metu užėmė Lietuvos užsienio reikalų ministro postą. 1943 metais, baigęs gimnaziją Romoje, pradeda dirbti Lietuvos pasiuntinybėje prie Šv. Sosto. Ten dirbo, kaip atašė ir pirmasis sekretorius. 1983 m. skiriamas Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone patarėju. 1987 m. perima pasiuntinybės vadovavimą, eina dvigubas pareigas — Lietuvos „charge“ Vašingtone ir atsitovas prie Šv. Sosto. 1991 m. rugsėjo mėnesį, Lietuvai įtvirtinant nepriklausomybę, skiriamas ambasadorium Vašingtone. Tose pareigose lieka iki 1993 m. Dėl politinių priežasčių, susijusių su jo nesėkmingu kandidatavimu į prezidentus, jis perkeliamas iš Vašingtono į Romą, kur tampa Lietuvos ambasadorium Italijoje. Nė metus neišbuvo naujose pareigose, staiga suseraga vėžiu ir miršta.

Dešimt metų po jo mirties Lozoraitis man tebėra imponuojanti asmenybė ir mano nuomonė apie jo vaidmenį lieka ta pati: jo ankstyvas išėjimas iš šio pasaulio buvo didelis nuostolis Lietuvai ir paliko spragą

šalyje, kurią iš tolo stebint, slepia asmenybių deficitas. Bet svarbiau šiandien prisiminti ne tai, ko Lietuva neteko, o atkreipti dėmesį į tai, ką Lietuva laimėjo, Lozoraičio sugebėjimų ir pastangų dėka. Su Lozoraičiu priešakyje, užsienyje gyvenančių lietuvių, ypač Jungtinėse Amerikos Valstijose, vaidmuo dvidešimto amžiaus antrojo pusės buvo lemiamas kojoje už Lietuvos nepriklausomybės atstatymą. Be jo ir be jį, viskas galėjo kitaip susiklostyti, galėjo iš vis nebūti tų pamatų, ant kurių Lietuva statė savo narystę NATO ir Europos Sąjungoje. Galbūt Lietuvos istorikai kada nors prieis prie užsienyje gyvenančių lietuvių veiklos išsamios analizės. Reikia tikėti, kad vieną dieną Stasys Lozoraitis susilauks deramo pripažinimo Lietuvos istorijos puslapiuose.

Prisimenant Stasį Lozoraitį

Stasys Lozoraitis — vienas iškiliausių asmenybių, žinomas kaip patyręs diplomatas, buvęs Nepaprastasis ir igaliotasis ambasadorius Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Italijoje. Diplomatas skaudžiai išgyveno 50

metų trukusią okupacijos dramą ir atkakliai siekė, kad Vakarų valstybės nepripažintų Lietuvos įjungimo į sovietų Sąjungą, reikalavo nutraukti aneksiją, atkurti Lietuvos valstybingumą. Didžiulis nuopelnas Lietuvos valstybei — jos atkūrimas ir paskelbimas: „Skelbkite nepriklausomybę šiandien: rytoj jau gali būti vėlu...“ ragino tautą didis diplomatas ir įžvalgus politikas Stasys Lozoraitis. Išsipildė lemtingi žodžiai, 1990 metų kovo 11-osios dieną, paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, ambasadorius reikalavo, kad pasaulio valstybės pripažintų Lietuvos valstybę *de jure*.

Š. m. birželio 13 d. minime 10-ąsias Stasio Lozoraičio mirties metines. Lenkiamė galvą, pagerbdami jo šviesų atminimą, kuris tebėra mums lyg, kaip teisingų, gražių idealų, vilties ir tikėjimo simbolis. Jo mintys, svajonės ir darbai yra sėkmingai tęsiami.

1991 metais Vašingtone buvo įkurtas „The Lithuanian American Arts Foundation“ pelno nesiekiantis fondas (non-profit foundation). Ši mintis buvo pasiūlyta paties S. Lozoraičio, įsteigiant atskirą fondą, kuris plėstų kultūrinius, mokslinius bei naudingus Lietuvai projektus. Ambasadorius ypač norėjo įgyvendinti naujos Lietuvos kartos diplomatų paruošimą, suteikiant Amerikos aukštąjį išsilavinimą. S. Lozoraitis ir D. Lozoraitienė buvo fondo direktorių tarybos nariai. Šis fondas gavo „tax exempt“ statusą iš IRS ir šiuo metu veikia aktyvi banko sąskaita.

1994 metais, po amb. S. Lozoraičio mirties pritariant Danielai Lozoraitienei, buvo įsteigtas „Stasys Lozoraitis Memorial Scholarship Fund“. Mintis įsteigti tokį fondą kilo po S. Lozoraičio kandidatavimo į Lietuvos prezidentus rinkimuose. Pasiūlymas rinkiminei kampanijai, Standart Federal banko (Čikagoje) sąskaitoje liko 39,167.12 dol. nepanaudotų pinigų. Pagal Illinois Consolidated Statutes: nusakoma, kaip lėšų telkimo komitetas turėtų elgtis su likusiais nuo kampanijos pinigais. Likusi pinigų suma buvo paskirta politinėms ar pelno nesiekiančioms organizacijoms. Lėšų telkimo nariui ir ambasadoriaus Stasio Lozoraičio rinkiminės kampanijos vadovui Valdui Adamkui, kandidatojančiam į Lietuvos prezidentus, atsisakius tais pinigais pasinaudoti ir dviems komiteto nariams — Rūtai Staniulienėi bei Stasiui Barui — pritarus, trijų komiteto narių buvo nuspręsta įsteigti lietuvių fonde ambasadoriaus „Stasio Lozoraičio vardo amžiną stipendijų fondą“ (ši

Lietuvos ambasadoriui JAV Stasiui Lozoraičiui Kauno Vytauto Didžiojo universitetas 1992 m. vasario 9 d. suteikė Garbės daktaro laipsnį. Iš kairės: prof. Vytautas Landsbergis, universiteto rektorius dr. Algirdas Viekšnis, amb. Stasys Lozoraitis ir kiti.

Dvi parodos Genocido aukų muziejuje

JADVYGA GODUNAVIČIENĖ

„Skiriu savo tėvo atminimui“, šiuos žodžius vilnietė dailininkė Marija Teresė Rožanskaitė pasakė, atidarant jos kūrybos parodą Genocido aukų muziejuje, įkurtame buvusiuose KGB rūmuose. Šiurpūs šio muziejaus eksponatai, ypač kalėjimo kameros rūsiuose, kur kalinti ir kankinti šimtai Lietuvos patriotų, pasipriešinimo sovietinei okupacijai dalyvių, partizanų ir jų rėmėjų.

Paroda savaip primena tas kraupias istorijos dienas. Dailininkės tapyti paveiksai, sukurti asambliatai bei instaliacijos, išdėstytos patiose kamerose. Minkštąja vadintoje kankinimų kameroje — akcentai, primenantys, kad iš čia nebūdavo girdėti dejavimų, juos sugerdavo sienos, o kraujas tiksdavo ant specialios dangos. Baltutėliai angelai sparnai šalia kalinio drabužių, mirtininkų guolio, trišpalvė, segėta po atlapu. Paveiksluose — portretai, kančios motyvas, vieni užvarai, kryžiaus ženklas. Įspūdingas didelio formato tapybos darbų ciklas, vaizduojantis vieno didžiausių Sibiro lagerių Rešotų vietas. Jau buvusias, nes kalėjimo, kuriame mirė šimtai 1941 metais išvežtų lietuvių, nebėra, kapinės suligintos su žeme. Dailininkė Atgimimo pradžioje buvo nuvykusi su tremtinių ekspedicija į tas vietas, norėdama bent pamatyti, kur galvą padėjo jos tėvas Mykolas Rožanskas — nepriklausomo

suma nesuteikia LF nario teisių).

Daniela Lozoraitienė, arba jos igaliotas asmuo, turi teisę nurodyti lietuvių fondui, kuriems tikslams ir kam skiriamas esančių pinigų naudojimas, remiantis „Internal Revenue Service“ nuostatais. Šiais metais Ambasadoriaus Stasio Lozoraičio vardo fondo palūkanos yra 1,567 dol. Pagal lietuvių fondo nuostatus, fondo palūkanos pirmiausia paskiriamos, suteikiant paramą studentų stipendijoms ir kitiems tikslams — akademinio jaunimo leidiniams leisti, rengti konferencijas, vykti į svarbius tarptautinius konkursus.

Per 10 metų Stasio Lozoraičio vardo fondas suteikė piniginę paramą studentams: Šarūnui Pauksniui, Vytauto Didžiojo universiteto studentui, laimėjusiam tarptautinį konkursą atstovauti Joanesburge, So. Afrikoje konferencijoje; Virginijai Vaitkui, Lietuvos muzikos akademijos klavesinistui, kuris, gyvendamas Romoje, talkininkavo italų klavesinų meistrams Claudio Tuzzi ir Di Maio, kaupė žinias, literatūrą, įrankius klavesinų gamybai; Tomui Markevičiui, doktorantui, atlikusiam tyrimo projektą „Apie tapybos restauravimo institutus Jungtinėse Amerikos Valstijose“. S. Lozoraičio fondas suteikė paramą 28 VDU studentams, buvo paremtas ir VDU studentų leidinys *Jaunųjų politologinis almanachas*.

Stasio Lozoraičio asmenybės kelias, grįstas žygdarbiais, žadintas viltimi, puoselėjamas tikėjimu, tai prasmingo gyvenimo žmogaus kalas. Jo indėlis, atkuriant Lietuvos nepriklausomybę, yra milžiniškos vertės ir iki šių dienų gerai žinomas pasaulio lietuvių išeivijos istorijoje.

Lietuvių fondo informacija
parengė Indrė Bartašiūnienė

mybės kovų dalyvis, išsilavinęs ūkininkas, žinomas Kriukų miestelio ir viso Joniškio valsčiaus visuomenės veikėjas, tautininkas, vietos šaulių būrio steigėjas, apdovanotas Nepriklausomos Lietuvos ordinais ir medaliais.

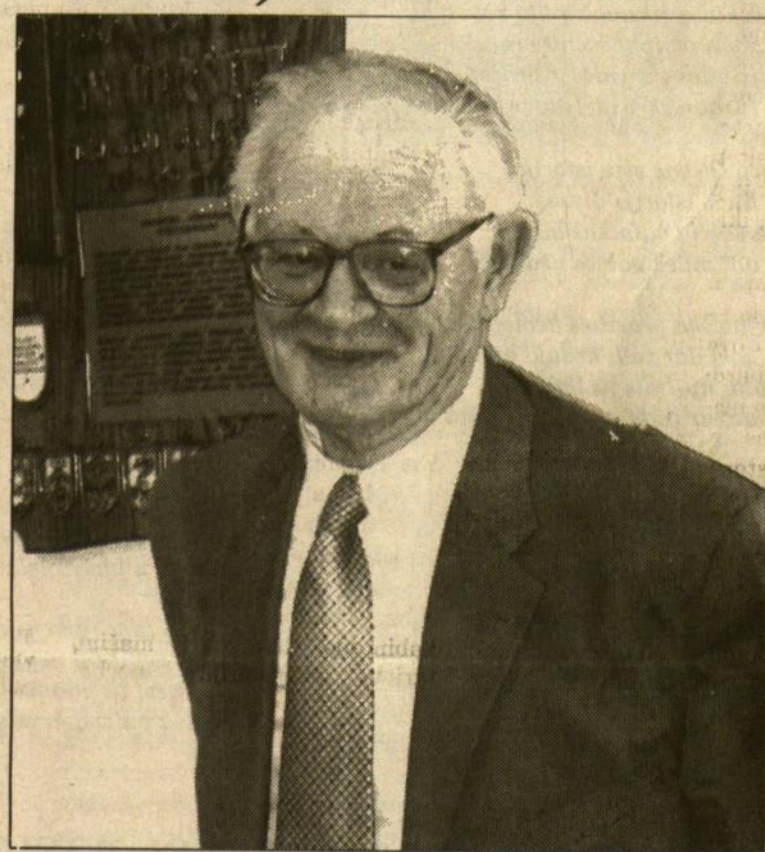
Mykolas Rožanskas, kaip ir daugelis kitų Lietuvos inteligentų patriotų, į Rešotus išvežtas 1941 metų birželio 14 d. 1943 m. kovo 25 d. jis nežinomomis aplinkybėmis mirė šiose Krasnojarsko krašto lageryje. Žmona mokytoja Karolina Rožanskienė su dukrele Marija Terese ištremtos į Altajaus kraštą.

— Norėčiau savo darbais patei-

sinti tėvo lūkesčius, — rašo dailininkė parodos lankstinuke, kurį išleido Lietuvos Gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

Marija Teresė Rožanskaitė tremties temai, tėvo, kuris žuvo tesulaukęs 46 metų atminimui savo kūryboje nuolat skyrė ir skiria daug dėmesio. Taip buvo ir okupacijos metais, kai tokie kūriniai parodomis netikdavo. Dabar ji daugelio parodų dalyvė, pernai pristatyta Nacionalinei premijai gauti. Neseniai įvyko kelios autorinės parodos. Beje, šioje šeimoje visi dailininkai — ji, vyras, žinomas tapytojas Igoris Piekuras ir abu sūnūs.

Pabaltijo universitetas...

Buvęs Pabaltijo universiteto auklėtinis prof. Vytautas Černius.

Jono Česnavičiaus nuotrauka.

Atkelta iš 2 psl.

Toks trijų Pabaltijo tautų bendradarbiavimas ir solidarumas — vienintelis ir nepakartojamas įvykis Pabaltijo istorijoje. Tai akivaizdus pavyzdys dabartiniam Baltijos kraštų visuomenininkams. Universitetas suteikė sąlygas ir įkvėpė jaunimą ne merdėti pabėgėlių stovyklose, o siekti mokslo. Universitetą baigė nedaug žmonių. Nebaigusieji vis dėlto buvo akademiškai paruošti, praplėtę savo žinių akiratį. Akademinio gyvenimo paliesti jie toliau ieškojo galimybių mokytis. Iš tikrųjų, dauguma buvusių PU auklėtinių baigė mokslus kituose universitetuose, kur juos benubloškė likimas, bet pagrindus jie gavo Pabaltijo universitete.

Laikas bėgo, tačiau praleistos, nors ir neilgos studijų dienos paliko gilius pėdsakus studijavusiųjų atmintyje. Prisiminimai ir draugystė bei ryšiai su profesoriais nenutrūko. Jubiliejinį PU steigimo datų minėjimai tapo tradicija. Ypač prasmingai paminėta universiteto steigimo 30-oji sukaktis — išleista prof. Jono Puzino knyga *Pabaltijo universitetas*. 45-ąsias šventėme kartu su laisva Lietuva. 1996 m. Čikagoje buvo surengtas 50 metų sukakties minėjimas, kuriame dalyvavo kvesti visuomenės veikėjai, mokslo įstaigų atstovai, du profesoriai ir apie trisdešimt buvusių studentų. Ta proga buvo parengtas leidinukas *Baltic University 1946–1949*. Jame yra žiupsnelis istorinės medžiagos.

Si idėja — įamžinti Pabaltijo universitetą Lietuvoje kilo netikėtai staiga, 56-ojo minėjimo metu. Turiu pasakyti, kad latviai tą padarė žymiai anksčiau — 1996 m. Jaučiamės atlikę pareigą, prisiminti tuos, kurie jau iškeliavo į Amžinybę. Mūsų, liksiujių, pareiga yra neleisti šiam išskirtiniam reiškiniai dingti po laiko dulkėmis. *Redde quod debes!* — kalbėjo Pranas Jurdas, pats PU studijavęs ekonomiką ir teisę ir tarptautinės teisės mokslus 1956 m. baigęs Bonnoje, o 1960 m. gavęs teisės bakalauro diplomą La Salle universitete JAV, dirbęs bankininkystės, tarptautinės prekybos srityse ir aktyviai veikiantis JAV lietuvių respublikonų organizacijoje.

Atidengimo lentos iškilmėse dalyvavo būrys žinomų kultūros veikėjų: etnografas dr. Libertas Klimka, tyrinėjantis Pabaltijo universiteto veiklą; Biržiškų muziejaus Viekšniuose direktorius Rimantas Gričius; JAV LB tarybos pirmininkė Regina Narušienė ir Narušis; buvęs Vytauto Didžiojo universiteto rektorius prof. Bronius Vaškėlis; buvusi Pabaltijo universiteto rėmėja JAV ir visuomenės veikėja Pranė Šlutenė (S. Vėlavienė priminė svečiams, kad ji Lituanikos skaityklai yra padovanojusi tris retus istorinius žemėlapius), dailininkė iš Čikagos Magdalena Stankūnienė ir kt.

Po to organizatoriai susirinkusius pakvietė pabendrauti prie kavos puodelio bibliotekos svečių kambaryje.

Alfonsas Maldonis

BALTASIS SKERSGATVIS

Praėjo laikas viens kitą šauktis,
širdį išlieti, garsintis.
Tarsi nutolę laikai ir amžiai
tyli Baltasis skersgatvis.

Mūsų takelis per Polocko traktą
į Bernardinų ramybę.
Ak, jojo uliojo savi juo,
ir svetimieji trypė.

Puvo ir griuvo nameliai,
degė, į aukštį stiepė.
Gyvybė gyvybės šaukės,
būsto ar bent palėpės.

Tenai ir mūsų namelis.
Vienas langas į šiaurę.
Užkandami tarsi balandžiai
laukėm, viens kitą šaukėm.

Atsistovėjom, atsiziūrėjom
į mūs laikus iš to lango.
Trijų Kryžių skeveldros lėkė
į blausų rytmečio dangų.

Traukinių rikšmas, pilki konvojai,
garsiaikalbių šventės raudonos.
Įvardintos skruzdės gyvenimas
vardan skruzdėlyno ir duonos.

Buvo Dievas visa istorija.
Buvo istorija dievas.
O erskėčių vainikas buvo
ant mūsų galvos uždėtas.

Lietuviška praeities hemofilija,
kokį dar žadi kraujo krikštą?
Andai upeliais jis liejos,
dabar rudas purvas trykšta.

Bet gajį minios išmintis –
nuolat keisti dievus ir jungą.
Ir keičiasi turtiniai ir vargšai,
persidažo arba nublunka.

Nušiūva visus savo turtus
į pasaulio turgus išgabėję.
Stingsta graudus gyvenimas.
Bet garbanojas gyvenė.

„Poezijos pavasario“ laureatas Alfonsas Maldonis.
Džojos Barysaitės nuotrauka.

Vidurvasario alsoje, kaip aplinkui
gaudžia viena geležies galybė.
Tyli Baltasis skersgatvis,
takelis į Bernardinų ramybę.

RUGIAVEIDĖ

Lyg pakeleivį, užsibuvusį išleidi
Mane į vakarą, į nerimą raudoną.
Siūbuoja šilo prietemoje rugiauveidė,
Žolių sesuo, mūs bado metų duona.

Ak, sausažiede, tu tiek metų augai,
Skurdžia gyvybe šitiek laiko želei,
Neišdidžiam gyvenimui ir mažai aukai
Atradus šilo smėlio lopinėlių.

Tu tiek praeinančių apkabina, beranke,
Gyvenimo dalim paversdama peizažą.
Kurai nugriaudėdavo, marai į žemę lenkė,
Į kitą erą pušys gelsvą sėklą nešė.

O kaip tave reikėjo išnešioti,
Kaip, krintant negyvam, tave užstot reikėjo...
Argi nesi tu panaši į mūsų žodį,
Į mūsų balsų kryžkelę ant vėjų?

Alfonsas Maldonis: rašytojų balsas ir vaidmuo turėtų būti didesnis

RICARDAS ŠILEIKA

Šiومتį „Poezijos pavasario“ laureatą Alfonsą Maldonį jo namuose Švyturio gatvėje, Vilniuje kalbina Ricardas Šileika.

– Kaip Jūs pats paaiškintumėte atvejį, kad „Poezijos pavasario“ laureato vardo sulaukėte tik šiais metais, kai jūsų bendraamžiai (vadinsiu korta) poetai – Juozas Macevičius, Janina Degutytė, Vytautas Rudokas ar Algimantas Baltakis bei Justinas Marcinkevičius laureatais yra tapę „Poezijos pavasario“ pradžios metais? Kas tai – politinis kazusas, tekstų nebranda ar grynas neapsižiūrėjimas?

– Man patiam spręsti, ar mano tekstai buvo pakankamai brandūs, ar jie būtų galėję pretenduoti į šį apdovanojimą, nederu ir nesmagu. Bet taip natūraliai susiklostė. Tiesa, iš viso mums išrinkti „Poezijos pavasario“ laureatą yra kebloka, nes tikrai labai daug įvairių skonių atitinkančių ir talentingų žmonių. Todėl konkurencija yra nemenka. Dabar galiu atvirai prisipažinti, kad šioji tokį vaidmenį suvaidino ir tai, kad ir aš pats tuo metu prisidėjau, organizuodamas „Poezijos pavasari“. Be to, esu dirbęs Rašytojų sąjungos pirmininko pavaduotoju, vėliau pirmininku. Ir jeigu, sakykim, laureato vardas būtų paskirtas man, būčiau jautęsis neįaukiai. O po to viskas natūraliai nutolo. Tai yra praėjo mū-

sų kartos dominavimas, apsilpo tam tikras jos vaidmuo tame tarpsnyje, ir atėjo kita karta. O šiandienis mano iškėlimas į tuos nominatus ir galų gale vardo paskyrimas yra šio toks atsigręžimas į praeitį. Ką jis reiškia, tegu svarsto tie, kurie šią premiją skyrė, tegu svarsto skaitytojai ir visuomenė. Bet šis faktas jau įvyko.

– Kaip Jūs vertinate kitų dviejų kandidatų – vilniškio Alvydo Šlepiko ir kauniškio Kestučio Navako – į „Poezijos pavasario“ ažuolo vainiką kūrybą?

– Jie yra tikrai talentingi, jauni ir perspektyvūs poetai. Moderniai mąstantys ir mokantys įtaigiai, pagaliau, apgalvotai ir, manau, pagaunantiai

skaitytojo dėmesį tai išreikšt savo poezijoje. Todėl jie irgi visiškai natūraliai pretendavo. Ir niekas, matyt, nebūtų nustebęs, jeigu vienas iš jų būtų apdovanotas. Bet čia Fortūna pasisuko į mano pusę. Ką padarysi.

– Nežinau, ar visuose „Poezijos pavasariuose“ Jūs pats esate dalyvavęs, bet tikslu, kad bent jau stebėjęs tai tikrai visus. Ar galėtumėte keliais bruožais apibūdinti tuos keturiasdešimt „Pavasarių“? Kaip jie kito, žinoma, jeigu sutiksime, kad kito?

– Aš esu dalyvavęs daugiau kaip trisdešimtyje „Poezijos pavasarių“. Anksčiau juose buvo daugiau butaforijos, pompasti-

kos, perdėto organizuotumo, kuris neretai išvirsdavo į tam tikras priešybes. Manau, kad „Poezijos pavasariai“ kito, jie apėmė vis įvairesnius skaitytojų sluoksnius. Kito ir pats „Poezijos pavasario“ almanachas, jo sudėtis, vertimai, taip pat kito atvykstančių svečių geografija. „Poezijos pavasaris“, mano supratimu, darėsi itaigėnis, laisvesnis, tiksliau atspindėjo kintančią poezijos panoramą, jos formos laisvėjimą. Tai buvo gera linkmė.

Na, pastaraisiais metais, man rodos, buvo pakrypta į tam tikrų eksperimentų demonstravimą. Tai poezijoje, be abejo, irgi yra svarbu, tačiau metiniam almanache neturėtų dominuoti. Poezijos pavasaris turėtų demonstruoti tam tikrą poezijos balansą, išreikšti jos judėjimo kryptį. Tačiau taip pavykdavo ne visada. Manau, ateityje apie tai derėtų galvoti, ir sudarytojams, ir rengėjams. Kadangi mums svarbu išlaikyti skaitytojo dėmesį. Kitaip poezija taps uždaru, savitiksliu dalyku, kuris, net pasakytiau, gali nunykti.

– Esate vadovavęs Lietuvos Rašytojų sąjungai. Prašau sakykite, koks Jūsų žvilgsnis į dabartinę LRS veiklą?

– Niekam ne paslaptis, tuo metu Rašytojų sąjunga buvo biurokратиška kultūrinė įstaiga. Bet aš nemanau, kad jos vaidmuo tuo metu apsirėžė tik tuo. Ji turėjo įtakos literatūros procesui ir minčiai, ir visuomeniniam procesams, kurie tuo metu vyko ar galėjo vykti. Daugeliu atveju tai buvo gan reikšminga. Ypač buvo svarbūs metai prieš atgimimą. Daugelis dalykų, idėjų būdų buvo pralaužta arba rado išraiškos būdą būtent per Rašytojų sąjungos renginius, per „Poezijos pavasari“, per žiemos prozos dienas, per literatūros vakarų didžiulį mastą. Rašytojų sąjungos vaidmuo, pasisakymai, diskusijos formavo tam tikrą nuomonę. Dabar sąjunga, mano supratimu, vengia imtis ir literatūros proceso suvokimo bei vertinimo,

ir visuomeninių reikalų. Pabrąščiau per mažai jais domisi ir reiškia savo nuomonę. Aš, būdamas seno sukirpimo žmogus, galvoju, kad rašytojų balsas ir vaidmuo turėtų būti didesnis.

– Kokie dabartinės lietuvių literatūros polinkiai Jus džiugina, o kokie liūdina?

– Mūsų laikas po atgimimo buvo neteisybės naikinimas, teisybių atstatymas, tam tikras išlaisvinimas. Savotiškas istorinio požiūrio pakoregavimas, tematikos, formų, naujų krypčių ir naujų galimybių paieška ir reiškinys, mūsų egzodo literatūros įvedimas. Visa tai reikalauja daug jėgų, ir tai buvo toks vidinis vyksmas, kurį apibrėžti ir nusakyti jo aiškius bruožus ar kryptis labai sunku. Bet visa tai jau yra atlikta, ir dabartinė literatūra baigia praeiti išlaisvinimo ir išsiliejimo tarpsnį. Jau reikia galvoti apie stambius, rimtus darbus, kurių mes labai tikėjome, bet kurių vis nėra. Matyt, tam reikia subrepti. Bet mane džiugina, kad gyvybės žymės ir nagučius parodė mūsų eseistika, kuri būdama savotiškai naujas žanras, kompensavo mūsų poezijos ir prozos pasitraukimą į savas vidines problemas. O neramina, kad mums trūksta rimtos literatūrologinės kritikos. Jau reikėtų pradėti aktyviau ir analitiškiau vertinti literatūros paveldą ir nūdieną. Ir susivokti, kokie procesai dabar vyksta, kaip jie vyksta ir į ką jie gali vesti. Ir – kas yra galimybės, o kas tik galimybių imitacijos.

– O kaip Jūs reaguojate į tokius, ne tiek literatūrinius, kiek politinius, erzulius, kurie kilo po Vytauto Petkevičiaus romano *Durinių laivų*, po Mariaus Ivaškevičiaus romano *Žali*?

– Labai paprastaiariant, tai yra mūsų laisvėjimo grimasos. Manysčiau, tokie vadinamo memuarinio pobūdžio rašinėjimai, kur vyrauja sąskaitų suvedinėjimas, išmisalai, kada ieškoma pigių sensacijų būtinai sublizgēt ar atkreipt dėmesį, mūsų literatūros nepuošia. Bet visuomenei, matyt, to ypač reikia. Ypač patrakusi yra žiniasklaida. Ji iš esmės ir gyvena tiktaisi sensacijomis. Nes rinka yra menka, o ją reikia nuolat dirginti. Tad tasai dirginimas atliekamas paprasčiausiu būdu. Man regis, kad šitokie dalykai turėtų būti rimčiau, tvirtiau analizuojami, aptariami. Galų gale, kur tikrai neetiška, nedora, negarbinga, turi būti įvardinta tikru vardu. Galbūt vis dėlto atsirastokia viešoji nuomonė, kuri neleis tokiems žmonėms tarpti tokio tipo literatūroje. O vis dėlto verta galvoti, nes kultūra tai yra visų bendras turtas, ir jeigu mes nebūsim etiški kiekviename savo žingsnyje, tai bus labai sunku irintis tolin.

Vytauto Didžiojo universiteto laikraščiu – 10 metų

Balandžio 23 d. Vytauto Didžiojo universiteto laikraštis *Universitas Vytauti Magni* šventė savo dešimties metų jubiliejų. Pirmasis šio laikraščio numeris išėjo 1994 m. – keturiuose jo puslapiuose buvo pateikiama informacija apie tuometinę universiteto struktūrą, mokslinį potencialą. Nors, įkūrus laikraštį, svarbiausia jo užduotimi buvo laikomas universiteto akademinio gyvenimo atspindėjimas, tačiau per dešimtmetį išaugo ne tik laikraščio apimtis, bet ir jame spausdinamų straipsnių teminė bei žanrinė įvairovė, išleista keletas sporto, literatūros priedų, kasmet parengiamas studentų veiklą vasaros atostogų metu atspindintis leidinys „Vasaros nuospauda“. „Ypač norėčiau pabrėžti vieną labai svarbų dalyką – nuo pat laikraščio įkūrimo jame dirbo tik studentai, studijuojantys įvairius dalykus, nebūtinai susijusius su žurnalistika“, – apžvelgdama *Universitas Vytauti Magni* raidą sakė redaktorė Nijolė Kreimerienė.

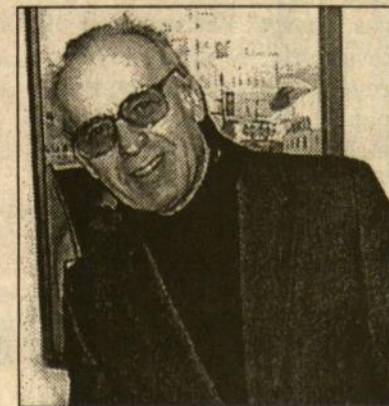
Laikraščio jubiliejaus minėjimo metu jo kolektyvą su švente pasveikino buvę VDU rektoriai prof. Algirdas Avižienis, prof. Bronius Vaskelis (kurį teisėtai galime laikyti laikraščio įkūrėju) ir dabar universitetui vadovaujantis prof. Vytautas Kaminskas, studijų prorektorius prof. Povilas Zakarevičius, mokslo prorektorius prof. Liud-

vikas Pranevičius bei artimiausio kaimyno – Kauno technologijos universiteto rektorius prof. Ramutis Bansevicius. Paslykinti kolegų į VDU atvyko kitų Lietuvos aukštųjų mokyklų laikraščių atstovai bei gausus anksčiau VDU laikraštyje dirbusių žmonių būrys. Džiaugdamasis sveikinimais VDU laikraščio kolektyvas savo ruožtu taip pat atsidėkojo uoliais savo talkininkams, teikdamas jiems atminimui suvenyrinius puodelius su žrašu: *Universitas Vytauti Magni* jau 10 metų. Belieka tikėtis, kad sulaukęs šio jubiliejaus laikraštis ir toliau sėkmingai gyvuos ir tobulėdamas sulauks didelio skaitytojų dėmesio.

Tomas Pabedinskas

Nepaprasto kolorito meistras

Dail. Leonardas Tuleikis.

Lietuvos dailės muziejaus Radvilų rūmai Vilniuje laikosi tradicijų pristatyti visuomenei dides dailininkų parodas, liudijancias apie kurį nors svarbų meninį laikotarpį ar net visą gyvenimą. Neseniai čia buvo Vytauto Cipliausko, pasakui Viktoro Vizgirdos retrospektyvinės ekspozicijos, išdėstytos keletoje salių. Dabar rūmuose atidaryta, iki gegužės pabaigos veiksianti, vieno įdomiausių šių dienų Lietuvos tapytojų, nepaprasto kolorito meistro, Leonarda Tuleikio paroda, žyminti jo gyvenimo 65-ąsias metines.

Parodą rengiant, nuoširdžiai talkininkavo žemaičių kultūros draugija ir jos informacinis centras, vadovaujamas Danutės Mukienės, begalinės žemaitiškosios veiklos entuziastės, ilgametės žurnalo *Žemaičių žemė*

Leonardas Tuleikis yra ryškus, žemaitiškai atkaklus, gilios kūrybos menininkas

redaktorės. Atrinkti pastarųjų penkiolikos metų darbai, kurių dauguma rodomi pirmą kartą. Kaip atidaryme kalbėjo Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys, menotyrininkė doc. Nijolė Tumėnienė, dailininkas Vytautas Valius ir kiti, bendravę su žurnalistas dailininko bičiuliai bei vertintojai, visų nuomone, Leonardas Tuleikis yra ryškus, žemaitiškai atkaklus, gilios kūrybos menininkas, jaučiantis nutrūkstamą ryšį su savo buvusiu mokytoju prof. Antanu Gudaičiu, nepasiduodantis jokiam laikinui, gerbiantis liaudies meno įtaką. Jo tapyba ekspresyvi, nesudėtingos kompozicijos, nepaprastai spalvinga, išmąstyta, tiesiog iškentėta. Ir jokios istorinės permainingos neišmūšė dailininko iš pusiausvyros, nepriverstė kam nors tarnauti ar prisitaikyti.

Atrodo, paprasti motyvai: medžiai, žmonių figūros, upės, kaimo butis, bet iš jų sklinda psichologinė gėlmė, jausmų san-kaupos, tiesiog meilė viskam, kas brangu nuo vaikystės, kuokvėpuota gimtojoje Žemaitijoje, kas neužmirštama, seniai gyvenant mieste. Šios savybės visada dominavo Leonarda Tuleikio kūryboje, buvo vertinamos ir pažymimos parodose tiek savam krašte, tiek svetur. O parodų būta daug kur: darbai rodyti Anglijoje, Japonijoje, JAV, Italijoje, Rusijoje, Suomijoje ir kt. Dailės institutą Leonardas Tuleikis baigė 1963 m., Vilniuje gyvena nuo 1958 m.

„Manau, kad mano gyvenimo kūrybiniame kelyje mažai kas keitėsi. Siekiu brandos, kūrybos gilumo“, – sako pats parodos autorius.

Jadvyga Godunavičienė

„Poezijos pavasario“ pabaiga. Iš kairės: aktorius Laimonas Noreika, poetai – Algimantas Baltakis ir Alfonsas Maldonis. Valdo Kopūsto (Elta) nuotrauka.